

GESCHIEDENIS VAN AMSTERDAM

(SUN: AMSTERDAM 2004-2007)

Deze zomer verscheen het laatste deel van *Geschiedenis van Amsterdam*. In de vier delen die vanaf mei 2004 zijn verschenen geven Nederlandse historici hun visie op het hoofdstedelijk verleden. Met lange lijnen en tijdgebonden zijdsprongen weven de biografen het verhaal van de stad.

In zijn inleiding 'Op de schouders van reuzen' geeft E.O.G. Haitsma Mulier, die dit grote werk op poten zette, de voorgangers aan van de nieuwe biografen. Pontanus (1571-1639), die in begin zeventiende eeuw zijn lezers wilde overtuigen van de grootheid van zijn stad. In 1758 was het Jan Wagenaar (1709-1773), die als officieel stadshistoricus in drie dikke delen de geschiedenis van de stad tot 1740 beschreef. In de negentiende eeuw deed Jan ter Gouw (1814-1894) het Amsterdamse verleden herleven in een anti-katholieke sfeer, met de Opstand als een door God gezegende worsteling. Begin twintigste eeuw was er Hajo Brugmans, wiens werk in vijf delen in de jaren zeventig op economisch terrein nog is bijgewerkt. En nu dan deze nieuwste versie, waarin historici met de verworvenheden en wetenschappelijke normen van deze tijd zich op het Amsterdams

verleden gestort hebben.

Woord en beeld

Wat als eerste opvalt is de enorme hoeveelheid illustraties. Een concessie aan het grote publiek? Meer dan dat; de foto's vertellen hun eigen verhaal. De beelden zijn zorgvuldig geselecteerd door deskundigen.

'Het woord' heeft ook op andere manieren aan kracht gewonnen. Deze geschiedenis van Amsterdam is over het algemeen prima leesbaar. Het taalgebruik mist het wetenschappelijk jargon en je mag zelfs hier en daar lachen. De hoofdstukken hebben duidelijke koppen en de onderkopjes vergemakkelijken het zoeken.

De inhoud

Als centrale probleemstelling is gekozen voor een eigentijdse invalshoek: de stad als een gemeenschap van burgers die reageren

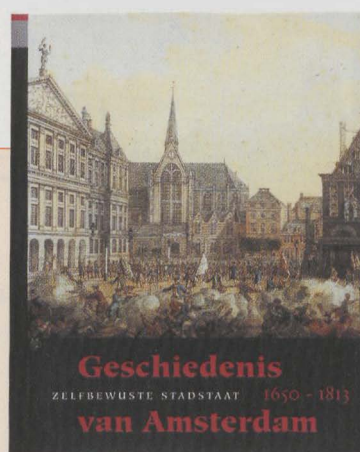
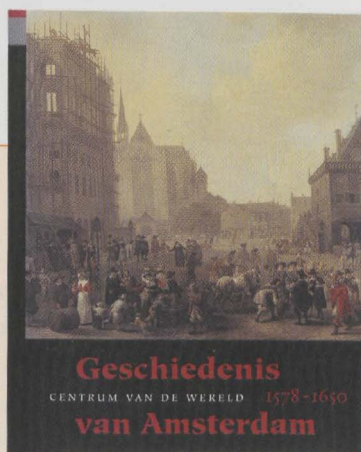
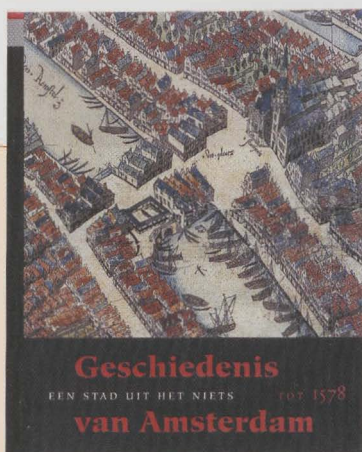
op veranderingen door interne en externe factoren die op hun buurt weer gevolgen hadden voor hun samenleving en het uiterlijk van hun stad. Consequent worden de Amsterdamse feiten geplaatst in de grote lijn van de Nederlandse en algemene geschiedenis. Enkele grote thema's komen in ieder boek terug: de thema's van de stedenlof, Pontanus had ze al, zegt Marijke Carasso-Kok, redacteur van het eerste deel en eindredacteur van alle overige boeken - de zichtbare stad, economie, activiteiten van burgers, bestuur, religie. En per deel komt daarbij wat in de betreffende periode belangrijk is. De hoofdstukken zijn door verschillende historici geschreven.

In zo'n omvangrijke publicatie met veel auteurs kan je niet vermijden dat bepaalde zaken meer dan eens voorkomen. Soms is dat herhalen irritant als het om kleinigheidjes gaat. Bij belangrijkere zaken wordt

- I: Marijke Carasso-Kok (red.), *Tot 1578 - Een stad uit het niets*, 542 blz.
II-1 en II-2: Willem Frijhoff en Maarten Prak (red.), *1578-1650 - Centrum van de wereld*, 534 blz., *1650-1813 - Zelfbewuste stadstaat*, 582 blz.
III: Remieg Aerts en Piet de Rooy (red.), *1813-1900 - Hoofdstad in aanbouw*, 638 blz.
IV: Piet de Rooy (red.), *1900-2000 Tweestrijd om de hoofdstad*, 656 blz.

Prijs per deel € 49,50.

in de kantlijn meestal verwezen naar de plaats waar iets al eerder is vermeld en dan blijkt het een goed op het ander te passen.

De delen IV en V wijken af van dit vaste stramen. Wel artikelen, maar niet meer de thema's van de eerdere delen. Na 1870 volgen de schrijvers de chronologie.

Een stad uit het niets - tot 1578

Door recent archeologisch onderzoek is de laatste jaren veel bekend geworden over de vroegste geschiedenis van Amsterdam. Resultaten zijn in dit eerste deel opgenomen, bijvoorbeeld over het kasteel van de Amstels. Kaarten verduidelijken het verhaal van ontginningen, de ontwikkeling van een stratenplan, de positie van de vele kloosters in de stad met hun omvangrijke grondbezit. Interessant is de economische ontwikkeling in de vijftiende eeuw: Amsterdam als hanzestad met haar handel in laken, haring, zout en wijn. Dan ook formeert zich de vorm van stadsbestuur die tot 1795 blijft bestaan, met vier jaarlijks wisselende burgemeesters, een schout en schepenen, de vroedschap. De inwoners zijn poorters geworden met hun rechten en plichten. De godsdienstige perikelen in de eerste helft van de zestiende eeuw verbreken de eenheid van de middeleeuwse stad. Het stadsbestuur durft lange tijd niet al te hard op te treden tegen de nieuwe ideeën, als rust en orde maar gehandhaafd blijven. Maar aan het Nieuwe Jeruzalem aan de

Amstel van de Wederdopers wordt krachtig een einde gemaakt. De stad bouwt haar politieke macht in de regio op. In de laat-Bourgondische staat gaat zij volledig voor haar eigenbelang, ook in de statenvergadering, bijvoorbeeld bij de bedes van keizer Maximiliaan. Daarna de Opstand, de keuze voor Spanje en relatief laat, in 1578, de Alteratie, de overgang van de stad naar het protestantse kamp en de afzetting van het katholieke stadsbestuur.

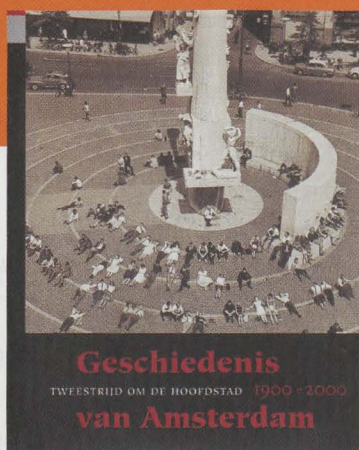
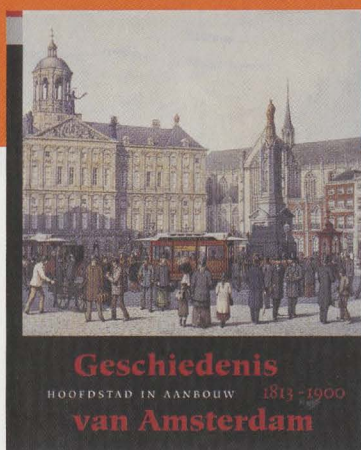
'Centrum van de wereld' en 'Zelfbewuste stadsstaat'

Na 1578 groeide Amsterdam uit tot de derde stad van Europa na Londen en Parijs. In het hoofdstuk 'De zichtbare stad' komen de verschillende stadsuitbreidingen, de uitleggen, aan de orde. Handel en nijverheid maakten een enorme groei door. De bevolking nam sterk toe. Amsterdam wordt een stad van immigranten. Heel lezenswaardig vond ik het hoofdstuk over gevestigden en de nieuwkomers, de grote verschillen tussen de soorten immigranten en hun mogelijkheden in Amsterdam daardoor.

De groei van de economie tot 1650, de ontwikkeling van een bijna erfelijk stadsbestuur, de politiek van de stad in de Republiek zijn de grote thema's van deel 1. Het algemene verhaal wordt aangevuld met illustraties, bronteksten en uitwijdingen over personen en zaken in de beschreven periode. Ruimte ook voor de ontwikkeling van kunsten en wetenschappen al blijft dat

bij aanstippen. Wat het dagelijks leven betreft geven enkele auteurs aan dat daarover door gebrek aan bronnen niet veel te zeggen is.

Het nieuwe stadhuis op de Dam, het oude was afgebrand, wordt behandeld als hét toonbeeld van de zelfbewuste stadstaat. Het werd geopend in het midden van de zeventiende eeuw, voor tijdgenoten dé bloeitijd van de stad. Deel II-2 begint in 1650 met die opening en beschrijft de geleidelijke verflauwing van Amsterdams glorie daarna. Nieuwe concurrenten op handelsgebied doen zich gelden en er is sprake van vertraagde groei. Het stadsbestuur ging zich meer inzetten voor orde en regelmaat dan voor expansie en men stond minder open voor vreemdelingen. De tijd na dat hoogtepunt in 1650 moet niet gelijk als een periode van achteruitgang en stagnatie gezien worden, aldus meerdere auteurs. In de handel had Amsterdam nog zoveel troeven dat je zeker tot 1730 meer moet spreken van veranderingen in handelsstromen dan van achteruitgang. En hetzelfde wat de cultuur betreft: er ontstond een randstedelijk cultureel circuit met een eigen vaderlandse kleur, waarin Amsterdam stond voor de Republikeinse beschaving. Pas na 1730 is er sprake van stagnatie. Dan ook wordt duidelijk dat er grote tegenstellingen binnen de stad ontstaan: de bevolking verpaupert - een enkeling is duidelijk heel rijk geworden. Het deel sluit af met de Bataafs-Franse tijd, waarin de

stad 'derde hoofdstad' werd van Napoleon en het stadhuis op de Dam veranderde in een koninklijk paleis. De grote economische problemen leidden tot een flinke verarming.

De negentiende en twintigste eeuw

Na 1813 beperken de auteurs zich tot Amsterdam sec. De stad had geen eigen macht meer binnen het koninkrijk, voerde geen eigen politiek, was voor haar economische positie afhankelijk van landspolitiek.

De twee auteurs van deel III, Remieg Aerts en Piet de Rooy, relativiseren het beeld van sufheid en slaperigheid dat in de negentiende eeuwse literatuur over Amsterdam, en ook nog in Brugmans' geschiedenis van Amsterdam, wordt geschetst. De veranderingen na circa 1870 waren klaarblijkelijk dermate opvallend dat men alleen al daarvoor meewarig het hoofd schudde over de tijd ervoor denken ze.

Eerst het verval. Na de Franse tijd bood de stad een treurige aanblik. Hele straten verkrotten en het grootste deel van het jaar was het eens zo trotse en bewonderde stadhuis gesloten. Het Oost Indisch Zee magazijn stortte in door een overmaat aan graan! Er werd door tijdgenoten geklaagd dat niets meer zo was als vroeger. Toch was er wel wat beweging aldus Aerts en op allerlei terreinen toont hij die positieve krachten aan. Ook beschrijft hij het fijnmazige net van de negentiende eeuwse rangen en standen en de zo nu en dan

losbarstende volksopstanden.

Piet de Rooy neemt de pen van hem over rond 1860. Hij ziet dan duidelijke tekenen van een echte kentering. Nijverheid en handel komen tot bloei en er is weer vraag naar werkrachten. De werkverschaffingseconomie is voorbij. Dit komt tot uiting komt in de verfraaiing van de stad. Het katern 'De gefotografeerde stad 1852-1900' geeft een indruk van het straatbeeld. En er wordt druk gebouwd en aangelegd. Arbeiders gaan zich emanciperen. Het rommelt op godsdienstig gebied: Abraham Kuyper en Alberdingk Thijm hervormen hun respectievelijke achterbannen.

Rond 1900 heeft Amsterdam weer positief zelfbeeld, de grootste stad, hoofdstad van het land, waar alle vernieuwingen het eerste plaats vinden. Men kijkt niet meer achterom maar vooruit. Het stadsbestuur probeert de tegenstellingen die er natuurlijk zijn te dempen door handige maatregelen, disciplineren van de baldadige jeugd, verbieden van al te groot openbaar kerkelijk vertoon, zorgen voor sociale woningbouw, openbaar vervoer. In plaats van de negentiende eeuwse 'herensociëteit' is er sprake van een actief sociaal voelend stadsbestuur aldus De Rooy. In 1921 worden de omliggende gemeentes geannexceerd. Het grondgebied van de stad wordt vier keer zo groot.

De crisis maakt een einde aan de groei, het Jordaanoproer breekt uit na verlaging van de steun.

Na een hoofdstuk over Amsterdam

in oorlogstijd van Guus Meershoek schrijft Docko Bosscher het vervolg over onder andere de wederopbouw, de jaren zestig, de woningnood van de jaren zeventig en tachtig, de verzelfstandiging van gemeentelijke diensten in de jaren negentig en de samenwerking met omliggende gemeenten en interne decentralisatie. De Rooy sluit af met de vraag hoe het de burgers zal vergaan, zullen ze zich stadsburger of staatsburger gaan voelen? Hij signaleert een voortgaand proces van verdwijning van een stedelijk ethos en twijfelt aan een tijdige inburgering van de immigranten van nu. De stad is veel groter, diffuser, het bestaan onzeker en de oude vangnetten zijn verdwenen.

Ten slotte

De *Geschiedenis van Amsterdam* is een prachtige uitgave, met veel interessante informatie die goed te vinden is door de duidelijke koppen. Sommige hoofdstukken lezen als een duidelijk afgerond artikel, sommige staan stijf van de feiten. Dat laatste vooral bij kunst en wetenschap in de Gouden Eeuw. Leuk is de historische invalshoek die dan gekozen wordt: de Nachtwacht niet als een uniek kunstwerk, maar als een van de 54 schutterijstukken besteld door burgers die zich fier lieten portretteren in hun dienst aan de stad en Rembrandt honderd gulden per persoon betaalden voor een goede weergave van hun persoonlijkheid. Een uitgebreide literatuurlijst achterin ieder deel biedt de mogelijkheid om verder te lezen. Want hoe dik de boeken ook zijn, het blijft een globaal overzicht van ruim duizend jaar. Maar dan wel met al die leuke uitwijdingen over Amsterdamse personen en zaken.